

Van school naar huis door een Vreedzame Wijk

Onderzoek
naar
Vreedzame Wijk
Overvecht
en
Kanaleneiland

Overzichtsrapportage

Universiteit Utrecht

Van school naar huis door een Vreedzame Wijk

Overzichtsrapportage van evaluatieonderzoeken
Vreedzame Wijk uitgevoerd in de wijken Overvecht
en Kanaleneiland van 2009-2011 in opdracht van de
gemeente Utrecht, afdeling Dienst Maatschappelijke
Ontwikkeling.

Uitgevoerd door de Universiteit Utrecht,
Horjus & Partners en MvD-Research.

drs. B. Horjus.
drs. M.W. van Dijken.
prof. dr. M. de Winter.

Contact:
b.horjus@uu.nl

Utrecht/Zeist, maart 2012

1 Inleiding

1.1. Ontwikkeling van De Vreedzame Wijk

In de Utrechtse wijken Overvecht en Kanaleneiland hebben zich de afgelopen jaren nogal wat problemen rond kinderen en jongeren voorgedaan. Een aantal daarvan kwam - soms sterk uitvergroot - in de media. Maar ook professionals, bijvoorbeeld in het kinder- en jongerenwerk, rapporteerden dat er veel onrust en chaos was rond activiteiten, dat er zich geweldsincidenten voordeden en dat er veel frustratie was bij professionals, kinderen en ouders. Het viel professionals in Overvecht op dat er minder problemen waren met kinderen van scholen die met het Vreedzame School programma werkten. Door de positieve effecten die men aan De Vreedzame School toeschreef ontstond bij een aantal partijen belangstelling om elementen van dit programma ook in de wijk te gaan toepassen. Het Vreedzame School programma is al een tiental jaren in de meeste basisscholen in Overvecht en Kanaleneiland ingevoerd. Het doel is om kinderen burgerschapscompetenties aan te leren. Centraal in de methode staat actieve participatie van leerlingen in de school: kinderen moeten het gevoel krijgen dat ze 'ertoe doen', en moeten een stem krijgen binnen de school. In het oog springend daarin is peermediation: geselecteerde en getrainde kinderen lossen samen met ruziemakers hun conflicten op. Nadat in Overvecht het kindervelzijnswerk positieve veranderingen opmerkte bij kinderen die op de Vreedzame Scholen zaten, werd in sommige kindervoorzieningen de Vreedzame aanpak uitgetoetst. Om continuïteit te geven aan de geleerde vaardigheden in De Vreedzame School werd het programma De Vreedzame Wijk ontwikkeld. De gedachte was dat kinderen de geleerde vaardigheden en attitudes ook in de wijk zouden kunnen gebruiken, zodat er ook in de wijk een positiever sociaal klimaat sfeer ontstaat. Hiertoe werden alle professionals, die met kinderen en ouders werkten, geschoold. Bij de invoering in Overvecht was de Brede School trekker van de ontwikkeling. In Kanaleneiland ontstond een andere

dynamiek doordat de wijkwelzijnsinstelling vooraf al gestart was met een Vreedzame implementatie en de scholen een minder actieve rol speelden in de wijk. Een belangrijk verschil met Overvecht was bovendien dat er op het Kanaleneiland een groter aantal spelers bereikt moest worden en er geen duidelijke overkoepelende structuur was die de invoering zou kunnen aansturen. Dit maakte de start van implementatie moeizaam. Inmiddels hebben alle scholen en de meeste kindervelzijnswerkorganisaties echter aangegeven mee te willen werken aan de ontwikkeling van De Vreedzame Wijk in Kanaleneiland.

De doelen van De Vreedzame Wijk waren in beide wijken:¹

1. Kinderen kunnen hun vaardigheid in het constructief omgaan met conflicten toepassen in andere contexten.
2. Kinderen worden betrokken bij hun omgeving en daarmee wordt participatie en gezamenlijkheidszin bevorderd.
3. De opvoedingsverlegenheid bij de opvoeders wordt vermindert (leerkrachten, andere professionals, vrijwilligers, ouders).
4. Er ontstaat een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid bij verschillende opvoeders.
5. Het pedagogische beleid van wijkinstellingen wordt versterkt (aan de hand van de Vreedzame School methoden).
6. In de leefomgeving van de kinderen waar gebruik wordt gemaakt van de methoden van De Vreedzame Wijk neemt de veiligheidsbeleving toe.

De gemeente Utrecht heeft de Universiteit Utrecht gevraagd het programma van De Vreedzame Wijk in Overvecht en Kanaleneiland van 2009 tot 2011 te evalueren. De Universiteit Utrecht heeft hierin samengewerkt met Horjus & Partners. De centrale vragen voor deze evaluatie waren:

1. Hoe kan het project De Vreedzame Wijk optimaal functioneren?

---

¹ <http://iturl.nl/snoAZD>

2. Wat is de werkzaamheid van het project De Vreedzame Wijk?

1.2. Opbouw van het verslag

In paragraaf 2 beschrijven we de opzet van het evaluatieonderzoek naar De Vreedzame Wijk. We maken een onderscheid tussen een formatieve en een summatieve evaluatie. In de formatieve evaluatie wordt gekeken naar de wetenschappelijke onderbouwing van het programma, terwijl in het summatieve deel de resultaten van interviews, metingen en observaties aan de orde komen. Deze uitkomsten vermelden we in paragraaf 3. In paragraaf 4 trekken we een aantal conclusies en bespreken we enkele discussiepunten. Tot slot doen we in paragraaf 5 op basis van onze bevindingen enkele aanbevelingen. Het achtergrondrapport is te downloaden via www.horjuspartners.nl en www.mvdresearch.nl.

Om de leesbaarheid te vergroten zijn literatuurverwijzingen zo veel mogelijk vermeden.

2. Het design

Veelal wordt evaluatieonderzoek uitgevoerd naar programma's die al volledig zijn ontwikkeld. Bij De Vreedzame Wijk is dat wat anders verlopen. De gemeente Utrecht vond het van groot belang om het programma vanaf het begin te volgen, ook al was het programma zelf nog in ontwikkeling.

Een aantal activiteiten was operationeel, maar sommige ideeën voor interventies waren nog in het planningsstadium. De bedoeling van het evaluatieonderzoek was dan ook tweeledig.

Ten eerste om de ontwikkeling van het programma te ondersteunen met behulp van feedback uit het veld en de wetenschap, en ten tweede om de resultaten van het programma in kaart te brengen. Een daadwerkelijk wetenschappelijk effectonderzoek is echter pas mogelijk nadat een programma zijn definitieve vorm heeft gekregen.

In het onderzoek naar De Vreedzame Wijk is voor een zgn. 'mixed-method' benadering gekozen: een combinatie van

kwalitatieve en kwantitatieve methoden. Het eerste deel van het onderzoek is een formatieve evaluatie waarbij de door de ontwikkelaars geformuleerde doelen als uitgangspunt werden genomen. Geanalyseerd is wat de onderliggende mechanismen zijn om de doelen te behalen en om te zien of deze mechanismen door wetenschappelijke literatuur worden ondersteund (Programma Impacttheorie). Ook is uitdrukkelijk naar de doeltreffendheid van de organisatie en van de interventies gekeken (Programma Procestheorie). Het tweede deel is een summatieve evaluatie bestaande uit metingen onder ouders, kinderen en professionals. Aan de hand van een half gestructureerde vragenlijst zijn interviews gehouden met kinderen en ouders. Professionals hebben een vragenlijst via internet beantwoord. De belangrijkste vraag hierbij was of de doelen van De Vreedzame Wijk werden behaald. Daarnaast zijn meer dan 40 observaties uitgevoerd bij Vreedzame Wijk activiteiten, en zijn er korte interviews gedaan met uitvoerende professionals. De bevindingen werden steeds teruggekoppeld naar de ontwikkelaars van het programma, zodat deze informatie meegenomen kon worden in de verdere vormgeving van het programma.

Omdat het onderzoek in Kanaleneiland volgde op dat in Overvecht hebben we de vragenlijsten in Kanaleneiland kunnen verbeteren. Er is een aantal schaalvariabelen toegevoegd inzake de straatcultuur (Code of the Street), opvoedingscompetentie (NOSI) en Pedagogische Civil Society.

3. Resultaten van het onderzoek

3.1. Formatieve evaluatie: de wetenschappelijke onderbouwing van het programma

Van Vreedzame school naar Vreedzame wijk

Bij de start van De Vreedzame Wijk baseerden ontwikkelaars zich voornamelijk op de uitgangspunten van De Vreedzame School. In deze methodiek is het doel vooral om kinderen een stem te geven, hen te leren hoe ze samen conflicten oplossen

en besluiten kunnen nemen. Daarnaast is in 2009 het programma uitgebreid met het thema democratische burgerschapsvorming. Aanleiding was onder andere de wet waarin scholen verplicht werden om aandacht te besteden aan actief burgerschap. De Vreedzame School wil bevorderen dat kinderen zich medeverantwoordelijk gaan voelen voor de school als gemeenschap. Dit gebeurt door kinderen mee te laten praten over zaken die hen aangaan, hen actief te betrekken bij de gemeenschap door op een democratische manier besluiten te nemen en hen te leren openstaan voor verschillen.

De ontwikkelaars van De Vreedzame Wijk geven aan dat kinderen in de wijken Overvecht en Kanaleneiland te maken hebben met sterk verschillende culturen binnen de verschillende levensdomeinen. Het 'Vreedzame' *schooldomein* wordt gekenmerkt door participatie, conflicten verbaal oplossen, tolerantie en gelijkwaardigheid van jongens en meisjes. Op straat, *het publieke domein*, en in het *vrije tijdsdomein* echter, hebben ze te maken met de straatcultuur, waarin eerder het recht van de sterkste geldt. Voor veel leerlingen bestaat deze discrepantie ook tussen het *school-* en *thuisdomein*. De Vreedzame Wijk zou gezien kunnen worden als een logisch vervolg op De Vreedzame School. Op die manier kunnen de resultaten die op school worden bereikt worden uitgebreid naar andere domeinen. Zo leren kinderen hun vaardigheden en attitudes ook buiten de school gebruiken. Door aan te sluiten bij de werkwijze van de scholen en gebruik te maken van dezelfde pedagogische aanpak van De Vreedzame School worden de pedagogische milieus 'aan elkaar geknoopt', en wordt het voor de kinderen duidelijk dat overal dezelfde verwachtingen worden gehanteerd, en dezelfde regels en afspraken gelden.

Achtergrond van de onderzochte wijken

De wijken Overvecht en Kanaleneiland zijn zogenaamde krachtwijken in de gemeente Utrecht. Ze werden ontwikkeld en

gebouwd in de jaren 1950-1980. Aanvankelijk was de bevolking vooral van Nederlandse afkomst, maar al snel betrokken ook migrantengezinnen de wijk, mede aangetrokken door de betaalbare huurwoningen en de betrekkelijk ruime opzet van de wijk. Per 2010 bestaat Overvecht voor ongeveer 50% en Kanaleneiland voor ongeveer 75% uit bewoners met een niet-westerse migrantenachtergrond.

Theoretische onderbouwing

Voor het beschrijven van een theoretische onderbouwing is vastgesteld wat de werkzame mechanismen zijn die het behalen van de doelen van De Vreedzame Wijk dichterbij brengen. Per doel is gekeken naar de wetenschappelijke onderbouwing van deze mechanismen.

- Doel één: *Kinderen kunnen hun vaardigheid in het constructief omgaan met conflicten toepassen in andere contexten.* Er komt naar voren dat er een grote invloed uitgaat van de groep en de perceptie van de sociale norm en belangrijke anderen. Het overbrengen van Vreedzame vaardigheden van school naar de andere domeinen (transfer van gedrag) is afhankelijk van in hoeverre men in die context uitingen van Vreedzame normen en waarden (attituden, vocabulaire, rituelen, attributen) waarneemt en in hoeverre democratisch gedrag wordt uitgelokt door opvoeders.
- Doel twee: *Kinderen worden betrokken bij hun omgeving en daarmee wordt participatie en gemeenschapszin bevorderd.* Ook dit doel vindt in de literatuur onderbouwing. Het nut van inzet voor de samenleving wordt als belangrijk gezien voor de samenleving, maar ook voor de ontwikkeling van de persoon zelf. Verder komt naar voren dat het doen van feitelijke taken en vrijwilligerswerk een voorwaarde is voor het ontwikkelen van gemeenschapszin. Op die manier kunnen kinderen participeren in het voortdurende experiment van de democratie dat zich bezig houdt met echte wensen en problemen.
- Doel drie: *De opvoedingsverlegenheid bij de opvoeders wordt verminderd (leerkrachten, andere professionals, vrijwilligers, ouders).* De onderliggende mechanismen in dit doel zijn

betrekkelijk simpel: de attitudes en vaardigheden kunnen worden aangeleerd in een Vreedzame cursus. Hierbij is naast het cognitieve proces ook de sociale norm van belang, mensen leren ook van elkaar en door naar elkaar te kijken.

- Doel vier: *Er is een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid bij de verschillende opvoeders.* Literatuur ondersteunt het werkzaam mechanisme. De gezamenlijke taal en de gemeenschappelijke doelen zorgen onder professionals betrekkelijk eenvoudig voor gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid. Uit de literatuur wordt ook duidelijk dat het delen van opvoedingsverantwoordelijkheid met ouders ingewikkelder ligt. Professionals schatten de opvoedvaardigheden van ouders lager in dan ouders dat zelf doen en ouders zouden zich geremd kunnen voelen bij in aanwezigheid van 'deskundige' professionals. In de literatuur is veel verwachting van informele ondersteuning, maar hier zijn wel voorwaarden aan verbonden, waarvan het de vraag is of De Vreedzame Wijk die kan bieden omdat de inzet hierop niet erg intensief is.
- Doel vijf: *Het pedagogische beleid van wijkinstellingen wordt versterkt (aan de hand van De Vreedzame School methoden).* Onder dit doel liggen weer eenvoudige mechanismen. Kort gezegd: Als men samenwerkt, bereikt men meer. Uit de literatuur komt naar voren dat een wijkbrede aanpak zoals van De Vreedzame Wijk zowel het collectieve pedagogische beleid als dat van individuele instellingen kan versterken.
- Doel zes: *In de leefomgeving van de kinderen waar gebruik wordt gemaakt van de methoden van De Vreedzame Wijk neemt de veiligheidsbeleving toe.* Er komt naar voren in de literatuur dat dit inderdaad zou kunnen. Naar verwachting is de invloed op de veiligheidsbeleving van kinderen het grootst in gestructureerde situaties omdat er daar meer invloed is van de Vreedzame Wijk. Het is echter de vraag of de gewenste Vreedzame invloed op straat de competitie aan zal kunnen met een negatieve invloed van de 'Code of the Street'.

Implementatie

Interventies stranden vaak omdat de implementatie van de activiteiten niet goed georganiseerd is. Er is veel literatuur die criteria aangeeft voor een succesvolle implementatie. Relevant voor een programma zoals De Vreedzame Wijk zijn de volgende criteria:

- Een programma werkt optimaal als het contextueel is: Het grijpt in op de diverse integrale contexten rond het kind en de ouders.
- Een programma dient een overtuiging van het nut van het programma bij betrokkenen te vestigen. Hierbij is er overeenstemming is met gevoelde urgentie en normen en waarden van betrokkenen en wekt enthousiasme bij hen. De methode en de achtergrondtheorie zijn bij voorkeur eenvoudig te begrijpen en de organisatie is consistent en doortastend.
- Het programma dient een kritieke massa van mensen die het programma gebruikt te mobiliseren, waarbij het programma breed is ingezet door alle relevante instanties in de wijk. Alle relevante professionals en vrijwilligers dienen getraind te worden; belangrijke opinieleiders steunen het programma en media besteden regelmatig aandacht aan het onderwerp.
- Betrokkenen dienen zich de methode 'eigen' te kunnen maken, doordat zij allen een training hebben gehad; uitvoerenden moeten ruimte hebben om te experimenteren met de methode en deze aan kunnen passen aan hun situatie; de doelgroep moet kunnen participeren in het programma.

3.2. Summatieve evaluatie: Uitkomsten van de metingen

In beide wijken zijn in een voor- en nameting steeds 100 kinderen, 100 ouders en ongeveer 30 medewerkers bevestigd met een kwantitatieve en kwalitatieve vragenlijst. Ook zijn er meer dan 40 observaties gedaan.

In deze samenvatting is met name beschreven of de doelen van De Vreedzame Wijk zijn behaald.

Transfer van gedrag

Om uitspraken over de transfer van attitudes/gedrag te kunnen doen is kinderen gevraagd naar het herkennen van Vreedzame

aspecten (logo, taal etc.) als uitingen van een 'moreel klimaat' op een locatie. Vervolgens is bekeken of kinderen die hier hoog op scores, zoals verwacht mag worden, ook hoog scores op het gebruiken van de 'Vreedzame' manier van conflictoplossing. In de eerste en tweede meting in Overvecht en de tweede meting in Kanaleneiland vinden we een bevestiging van dat mechanisme. Er is wel een groot verschil tussen Overvecht en Kanaleneiland. Waar in Overvecht 64% van de respondenten van een Vreedzame School tijdens de eerste meting en 80% tijdens de tweede meting het conflict-management-stappenplan toepassen is dat in Kanaleneiland 40% in beide metingen. Dit is opvallend omdat in Kanaleneiland in de tweede meting wel twee keer zoveel Vreedzame aspecten werden herkend in de kinderactiviteiten. Hieruit kan geconcludeerd worden dat in Overvecht het veronderstelde mechanisme klopt; naarmate kinderen de sociale norm vaker herkennen als Vreedzaam, wordt het stappenplan meer toegepast. In Kanaleneiland is de zichtbaarheid van de Vreedzame methode wel toegenomen, maar de toepassing van de Vreedzame manier van conflictoplossing niet. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de sociale norm wel aanwezig is om zich Vreedzaam te gedragen, maar de kennis en vaardigheden niet genoeg aanwezig zijn om het gedrag ook werkelijk toe te passen. De meeste kinderrespondenten lijken zich het stappenplan niet goed eigen te hebben gemaakt en/of hebben het niet goed geleerd op school en dat is wel een voorwaarde voor transfer. Het lijkt er op dat (sommigen van) de Vreedzame Scholen in Kanaleneiland hierop onvoldoende hebben geïnvesteerd.

Participatie

De mate waarin kinderen verantwoordelijkheid krijgen/nemen bij het participeren in de activiteiten is in beide wijken gemeten met vragen gebaseerd op de participatieladder van Hart (1997)². Hoewel in Overvecht veel meer kinderen meedoen met

activiteiten na een jaar van implementatie is er een significante daling gevonden van het aantal kinderen dat verantwoordelijkheid krijgt. In Kanaleneiland is een lichte, maar significante, stijging waarneembaar, maar geen enkele respondent komt tot de trede eigenaarschap. En slechts 6% van de respondenten zegt te kunnen meebeslissen. We concluderen dat tijdens beide metingen en in beide wijken het percentage kinderen dat met verantwoordelijkheid kan participeren in de activiteiten laag is. Deze constatering komt overeen met kwalitatieve observaties.

Wel is gevonden dat kinderen die met verantwoordelijkheid participeren bij activiteiten ook kinderen zijn die vaker een gemeenschapstaak doen. Het doen van gemeenschapstaken blijkt echter niet samen te hangen met het willen doen van gemeenschapstaken. Er lijkt een barrière te bestaan tussen het willen uitvoeren van gemeenschapstaken (intentie) en het doen daarvan. Kinderen geven aan dat ze niet weten wat ze kunnen doen of lijken niet geneigd initiatief te nemen. Ze doen liever mee in wat geboden wordt. Dit ondersteunt het idee dat het met verantwoordelijkheid participeren niet afhankelijk is van vaardigheden of attituden, maar van kansen om het te doen. Uit de metingen kan geconcludeerd worden dat een 'Vreedzame sociale norm' inderdaad een voorwaarde is voor een transfer van 'Vreedzaam handelen' van het schooldomein naar het vrijetijd domein. Die sociale norm komt tot uiting in de zichtbare aanwezigheid van Vreedzame attributen en gebruiken. Daarentegen lijkt een positieve attitude geen voorwaarde en ook geen gevolg te zijn van de vrijwillige inzet van kinderen bij activiteiten. Er speelt mogelijk een ander mechanisme: Mensen/kinderen zullen vooral gaan participeren als ze er gelegenheid toe krijgen of daartoe worden uitgedaagd.

Vermindering opvoedingsverlegenheid

Uit de kwantitatieve metingen onder professionals blijkt dat zij geen vooruitgang van opvoedcompetenties ervaren. Er kan hier sprake zijn van een plafondeffect, in beide wijken schatten professionals hun opvoedcompetenties al tijdens de 0-meting

---

² Voor deze metingen konden we niet uitgaan van een bestaande operationalisatie. In Overvecht is een eigen model uitgetest, maar deze bleek niet te voldoen. In Kanaleneiland hebben we voor een kwalitatiever methode gekozen.

hoog in. Uit de kwalitatieve metingen blijkt er een vrijwel unanieme waardering te zijn voor het werken langs de Vreedzame Wijkmethode, men geeft aan dat de Vreedzame methodiek hen bewuster maakt in hun pedagogisch handelen.

Gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid

In de metingen is gekeken naar de manier waarop en de mate waarin professionals en ouders een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid in de buurt zien. Uit de resultaten blijkt dat ouders in Kanaleneiland negatiever denken over de geschiktheid van hun buurt om kinderen op te voeden dan ouders in Overvecht. Professionals zijn hier nog negatiever over dan ouders: driekwart vindt Kanaleneiland geen goede plek om kinderen op te voeden.

Ouders in beide wijken vinden in grote meerderheid dat het goed is als de opvoedingsverantwoordelijkheid door ouders onderling wordt gedeeld. Ook medewerkers delen die mening, ze zien in beide wijken dat ouders wel met elkaar praten over elkaars kinderen en de kinderen in de buurt kennen. Toch vinden ze dat men niet echt geïnteresseerd lijkt in elkaars opvoeding en elkaar minder helpen bij de opvoeding dan wenselijk zou zijn. Hieruit kunnen we concluderen dat er wel verbindingen zijn tussen opvoeders in de wijk, maar dat dit niet leidt tot onderlinge ondersteuning.

Over het algemeen lijkt de attitude om de opvoeding te delen meer aanwezig te zijn bij medewerkers dan bij ouders. Het beeld dat naar voren komt is kort gezegd niet eenduidig. Onder professionals blijkt uit de metingen dat het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid voorspoedig lijkt te verlopen en zij lijken daardoor gesterkt in hun competentie. Over de relatie tussen professionals en ouders komt naar voren dat ouders positiever over professionals denken dan professionals over de opvoedkwaliteit van ouders.

Conclusie is dat het delen van opvoedingsverantwoordelijkheid onder professionals gerealiseerd lijkt, dat professionals zich hier ook voor inzetten, maar niet erg positief zijn over opvoedingskracht in de buurt. Ook onder ouders vinden we

geen groot vertrouwen in de ondersteuning die ze kunnen krijgen van buurtgenoten. Ze staan wel positief ten opzichte van de professionals die in de wijk met kinderen werken.

Het delen van de methode maakt het beleid sterker

Uit de metingen blijkt dat professionals in beide wijken De Vreedzame Wijk methode in de tweede meting vaker herkennen bij andere instanties dan in de eerste meting, maar dit verschil is niet significant. Uit kwalitatieve respons komt naar voren dat men zich door de eenduidige aanpak gesterkt voelt. Er komt ook naar voren dat sleutelpersonen en uitvoerende werkers de eenduidige invoer van De Vreedzame Wijk methode als een versterking ervaren van het collectieve pedagogische beleid.

Gevoel van sociale veiligheid

In beide wijken blijken de kinderen zich vrij veilig te voelen. In Kanaleneiland niet veel minder dan in Overvecht. Dit veiligheidsgevoel is niet significant toegenomen in de tweede metingen in beide wijken. Opvallend is dat ouders in beide wijken bij de tweede metingen de wijk wel als significant veiliger ervaren, maar alleen in Overvecht is er een verband met het zien van meer succes van De Vreedzame Wijk.

In beide wijken komt naar voren dat er geen verschil is tussen kinderen van een Vreedzame school/niet Vreedzame School in het hebben van een 'straat' attitude op straat. Het is in overeenstemming met de verwachtingen uit de literatuur: in de kindervoorzieningen heerst de Vreedzame sociale norm en daar kunnen kinderen uit de voeten met hun pro-sociale attitude. Op straat en in het park etc. heerst de straatcultuur als sociale norm en zien kinderen zich genoodzaakt uit zelfbescherming gebruik te maken van een 'straat' attitude.

Evaluatie van het implementatieproces

De investeringen in de wijken vertalen zich in Overvecht o.a. in groei van het aantal deelnames aan Vreedzame Wijk activiteiten van kinderen op jaarbasis van +/- 1300 in 2009 naar

2500 in 2010. Het aantal ouderdeelnames in het aanbod groeide van 125 tot 500. In Kanaleneiland namen tijdens de 2^e meting, na een jaar implementatie +/- 1250 kinderen deel aan het Vreedzame Wijk aanbod. Naar de ouderinloop-ochtenden kwamen ongeveer 20 moeders, nog eens veertig ouders werden bereikt met grotere evenementen. Ook werd een team van tien moeders als vrijwilligers van de tussen schoolse opvang bereikt. De Vreedzame Wijk in Overvecht omvatte in 2010 vijftien kinder- en vier ouderactiviteiten. In Kanaleneiland waren er in 2011 negen kinderactiviteiten en één ouderactiviteit.

Uit de metingen blijkt dat aan de belangrijkste voorwaarden die een succesvolle implementatie bevorderen is voldaan:

Contextueel programma

De Vreedzame Wijk is te beschouwen als een contextueel programma in die zin dat het rekening houdt met en intervineert op dynamiek in alle beïnvloedende maatschappelijke systemen rond kinderen (thuis, school, georganiseerde vrije tijd en straat).

De Vreedzame Wijk vestigt overtuiging

Vrijwel alle professionals en geïnterviewde ouders zijn overtuigd van het nut van De Vreedzame Wijk en men heeft over het algemeen de indruk dat de organisatie van het programma adequaat is en dat de juiste personen met charisma het project organisatorisch trekken. We observeerden dat het werken met de methode enthousiasme wekt omdat men resultaten waarneemt, maar ook doordat er overeenstemming met gevoelde urgentie en normen en waarden lijkt te zijn. Hier speelt een interessant fenomeen, namelijk dat de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat in sommige aspecten op gespannen voet kunnen staan met religieuze tradities, bijvoorbeeld wanneer het gaat om emancipatie van vrouwen en/of meisjes. Daar staat tegenover dat er veel overeenkomsten zijn met deze tradities, zoals gemeenschapszin, verantwoordelijk zijn, moreel handelen, het stimuleren van een goede opvoeding, het werken aan een goede toekomst. Uit interviews blijkt dat met de focus op de

dagelijks gevoelde urgentie om praktische opvoedproblemen het hoofd te bieden om op te voeden, de verschillen in visie te overbruggen zijn.

Kritieke massa van participanten

Nagenoeg alle organisaties in de wijken die met kinderen werken hebben aangegeven met de Vreedzame methodiek te willen werken. Meerdere organisaties nemen deze methode ook als leidraad voor hun interne pedagogische beleid en ongeveer 400 professionals per wijk namen deel aan een Vreedzame Wijk training.

Het 'eigen maken' van de methodiek

Uitvoerenden hebben ruimte om te experimenteren met de methodiek en hebben de mogelijkheid de methode aan te passen aan hun werksituatie. Er is geen sprake van grote nadruk op de 'programma integriteit' in de zin dat strikte richtlijnen of protocollen gevolgd moeten worden. Dat kan ook niet, omdat de situaties waar de Vreedzame methode wordt ingezet zeer divers is. Verschillende activiteiten (Atletiekvereniging Phoenix en het Maatjesproject) hebben een op hun situatie toegespitste methode beschreven. De medewerkers zijn daarmee mede eigenaar van de Vreedzame methode.

Bijzonder voor de implementatie in Kanaleneiland is, dat de leiding in kinderenactiviteiten wel werk hebben gemaakt van de invoer van de Vreedzame aspecten, maar dat kinderen niet veel gebruik maken van hun Vreedzame vaardigheden. Het lijkt dat de kinderen deze vaardigheden onvoldoende hebben aangeleerd op de scholen in Kanaleneiland. Dit leidt er toe dat veel kinderen zich wel graag willen aanpassen aan die Vreedzame sociale norm, maar zich de vaardigheden nooit hebben aangeleerd om dit daadwerkelijk te kunnen.

Ook geeft de literatuur aan dat participatie van de doelgroep in de vormgeving van het programma belangrijk is. In De Vreedzame Wijk is dat nog weinig het geval. Kinderen kunnen participeren via het wijkmediatorschap en de kinderkraad, maar dat is getalsmatig een kleine groep. Wat betreft de activiteiten voor volwassenen is De Vreedzame Wijk in

hoofdzak 'van professionals - vóór ouders'. Behalve participatie in de ouderinlopen is er weinig participatie in de vormgeving van het programma.

Hoewel vormgeving op sommige aspecten nog niet adequaat is is de conclusie dat in beide wijken aan de belangrijkste in de literatuur genoemde voorwaarden is voldaan.

4. Conclusie en discussie

Van 2009-2011 is in de Utrechtse wijken Overvecht en Kanaleneiland het programma De Vreedzame Wijk onderzocht. Deze studie is bedoeld om te zien of mechanismen/interventies die de doelstellingen van De Vreedzame Wijk moeten realiseren theoretisch onderbouwd kunnen worden, of de doelen haalbaar en behaald zijn. Uit deze evaluatie blijkt dat de belangrijkste mechanismen van De Vreedzame Wijk door de literatuur worden ondersteund. Ook in de metingen vinden we bevestiging van de meeste van deze mechanismen terug. Zo blijkt een transfer van (Vreedzame) attitudes en vaardigheden inderdaad mogelijk wanneer in andere sociale omgevingen dezelfde sociale norm geldt en men dezelfde attitudes, vocabulaire, rituelen en attributen als in de school gebruikt. Voorwaarde hiervoor is natuurlijk wel dat kinderen de Vreedzame vaardigheden eerst goed aangeleerd krijgen op de scholen. Pas dan kunnen laag gestructureerde kinderactiviteiten als speeltuinen, kinderclubs en sportclubs gebruik maken van het pro sociale referentiekader dat op de scholen is aangeleerd. Opmerkelijk is dat kinderen hun Vreedzame attitude en vaardigheden alleen gebruiken in een Vreedzame context en dus niet in het ongestructureerde domein, zoals de straat. Op straat blijkt de veiligheidsbeleving ook niet significant toegenomen te zijn onder kinderen. Ouders geven wel aan de wijk significant veiliger te vinden, maar een causaal verband met de implementatie van De Vreedzame Wijk is in deze fase niet te leggen.

Opmerkelijk is dat mensen/kinderen vooral zullen gaan participeren als ze er gelegenheid toe krijgen of ertoe worden uitgedaagd. Dit terwijl verwacht werd dat een positieve attitude

voorwaarde zou zijn voor, en ook het gevolg zou zijn van de vrijwillige inzet van kinderen bij activiteiten.

Uit de interviews met professionals in de wijk bleek dat men effect waarneemt van invoer van De Vreedzame Wijk binnen de gestructureerde context, men rapporteert een afname van incidenten met kinderen en een ordelijker verloop van activiteiten.

Uit dezelfde interviews blijkt het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid onder professionals gerealiseerd te zijn en men zet zich hier ook voor in. Maar professionals zijn niet erg positief over de opvoedingskracht van ouders in de buurt.

De sterk toegenomen deelname aan Vreedzame activiteiten van kinderen en ouders in Overvecht en de iets minder spectaculaire toename in Kanaleneiland laat zien dat de programmaleiding de doelgroep weet te bereiken. Ouders staan positief ten opzichte van de professionals die in de wijk met kinderen werken. Maar ook onder ouders vinden we nog geen groot vertrouwen in de opvoedingsondersteuning die ze van elkaar zouden kunnen krijgen.

Wat betreft de organisatie blijkt De Vreedzame Wijk in belangrijke mate aan voorwaarden voor succesvolle implementatie te voldoen, maar er zijn mogelijkheden voor verdere ontwikkeling. We zien dat er bij organisaties die deelnemen aan De Vreedzame Wijk creativiteit ontstaat om nieuwe vormen te bedenken die aanslaan bij een publiek dat anders niet of minder bereikt wordt. De vraag hierbij is echter wel wat minimaal behouden moet blijven, wil het nog de naam Vreedzaam kunnen dragen en wat de aspecten zijn waarop gevarieerd kan worden. In dit onderzoek was dit geen onderzoeksvraag en kan daarom niet beantwoord worden. Een ander punt voor verbetering heeft betrekking op de participatie van burgers in De Vreedzame Wijk. Het lijkt alsof professionals de neiging hebben om de kracht van ouders en kinderen niet hoog in te schatten: Voor kinderen is het krijgen van verantwoordelijkheid in Overvecht significant teruggelopen

en vooral in Kanaleneiland participeren ouders mondjesmaat in het programma. Ouders participeren ook niet in de aansturing van het programma. Het participeren in de ouderinloop en andere activiteiten zijn belangrijk om te voorkomen dat De Vreedzame Wijk blijft steken in een aanpak van beroepskrachten voor burgers. Hiermee zou een belangrijke kracht binnen de gemeenschap onbenut blijven: als bewoners (mede) eigenaar worden wordt duurzaamheid gecreëerd. Voorlopig heeft De Vreedzame Wijk het imago van een programma waarbij kinderen leren ruzies op te lossen. Hieruit zou de conclusie getrokken kunnen worden dat De Vreedzame Wijk een opportuun model is om orde- en gedragsproblemen in een achterstandswijk te voorkomen en beheersen. Een sterk focus op problemen oplossen doet onrecht aan de positieve uitgangspunten van De Vreedzame Wijk. Een focus op de positieve doelen en ontwikkeling (kinderen hebben een stem, nemen verantwoordelijkheid) die De Vreedzame Wijk nastreeft kan de democratisering van de wijk duurzamer ondersteunen, omdat ze de ruimte geeft voor een positief zelfbeeld en trots op de woonomgeving en de gemeenschap.

5. Aanbevelingen:

1. Het evaluatieonderzoek naar De Vreedzame Wijk biedt voldoende indicaties dat gewenste doelen worden bereikt, zodat continuering en implementatie in andere wijken gerechtvaardigd is. Dat kan o.a. door de Vreedzame methode aan te bevelen in aanbestedingsprocedures.
2. Om transfer van attitudes en vaardigheden plaats te laten vinden naar andere contexten dan de school, moet de methode eerst goed aangeleerd worden op scholen. Het is aan te bevelen om in het beginstadium van de invoering van het Vreedzame Wijk programma te investeren in een goede implementatie van het Vreedzame School programma op de in de wijk aanwezige scholen.
3. Om de (democratische) participatie van kinderen te bevorderen is het gewenst steeds gelegenheid te bieden voor participatie,

omdat het waarschijnlijk is dat kinderen vooral reageren op een persoonlijk appel om mee te doen.

4. Om het eigenaarschap bij de positieve ontwikkeling van De Vreedzame Wijk breder onder de bevolking te verspreiden, om het programma minder kwetsbaar te maken voor een terugtrekkende overheid en om de waarschijnlijkheid te vergroten dat De Vreedzame wijk invloed krijgt op het publieke domein, is een verdere betrokkenheid en borging onder ouders en niet-professionele organisaties gewenst.
5. Niet-professionals zouden om dezelfde redenen kunnen participeren in een stuurgroep voor het programma.
6. De Vreedzame Wijk is inmiddels een 'sterk merk' en het gebruik van de naam levert meer op dan de som van haar onderdelen. Een communicatieplan zou hier nog aan bij kunnen dragen.
7. Om de in de Vreedzame context aangeleerde pro-sociale attitude kans te geven op continuïteit is het raadzaam om een Vreedzaam aanbod in het voortgezet onderwijs en jongerenwerk te ontwikkelen³.
8. Tot dusver heeft De Vreedzame Wijk geen overtuigende invloed op het niet-gestructureerde publieke domein. In dit domein is een pro-sociale norm waaraan kinderen zich kunnen aanpassen nog onvoldoende zichtbaar. Het verdient aanbeveling om een strategie uit te zetten hoe met behulp van De Vreedzame Wijk principes de veiligheid in de wijk positief beïnvloed kan worden.
9. Verder onderzoek naar de methode als geheel of naar onderdelen zal het model en de kennis over de betrokken mechanismen versterken.
10. De uitgangspunten van opbouw van democratie en buurtcohesie van De Vreedzame Wijk zijn krachtige argumenten voor participatie die aansluiten bij de waarden van bewoners en professionals. Het verdient aanbeveling deze te blijven benadrukken.

---

³ Hieraan wordt inmiddels gewerkt middels een programma op het VMBO en het Utrechtse jongerenwerk.